

Kristiansand
kommune

Forbedringsarbeid Kristiansand kommune. 2021-2023

Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	4
Introduksjon	4
Pasient – og brukerrettighetsloven kapittel 4A.....	5
Kommunens tidligere rutiner	5
Kvalitetssystemet, EQS Kristiansand kommune.....	5
Journalsystemet, Profil, Kristiansand kommune	6
Kartlegging av eksisterende praksis.....	6
Funn ved kartlegging	7
Hvem fatter vedtak?	7
Type tvangsvedtak?	7
Formalia.....	7
Evaluering av vedtakene	8
Øvrige funn.....	8
Kommunens journalsystem, Profil.....	8
Forbedringsmomenter	9
Forbedrings- og implementeringsutfordringer	10
Grenseoppgang mot annet lovverk	11
Nye prosedyrer og rutiner	11
Rutiner i kommunens kvalitetssystem, EQS.....	11
Maler i kommunens journalsystem, Profil	11
Opplæring	12
Deltagelse	13
Evaluering	13

Videre arbeid i 2023	13
Statsforvalteren - avklaringer	13
Ny opplæring november 2023	13
Årsplan for arbeidet 2023	14
Vedlegg	15
Lovverket	15
Helsedirektoratet	15
Kvalitetssystemet, Kristiansand kommune, EQS, juridiske emner.....	15
Journalssystemet, Kristiansand kommune, Profil, vedtaksmaler	15
Samtykkekompetanse	15

Sammendrag

Kristiansand kommune har i perioden 2021 – januar 2023 gjennomført forbedringsarbeid på område vedtak etter pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A. Bakgrunnen var at både Statsforvalteren og Kristiansand kommune vurderte at dette var et område kvaliteten på kommunens arbeid burde sikres bedre. Kommunen har evaluert egne kapittel 4A vedtak, og har sammen med Statsforvalteren vurdert forbedringsmomenter. I 2022 lagde Kristiansand kommune nye prosedyrer i kommunens kvalitetssystem, EQS. Kommunen utbedret også malene i kommunens journalsystem, Profil. Høsten 2022 og januar 2023 gjennomførte kommunen omfattende opplæringstiltak. Kommunen har laget en plan for videre arbeid på området

Introduksjon

Kapittel 4A vedtak er vedtak etter pasient- og brukerrettighetsloven som har til hensikt å sikre at pasienter uten samtykkekompetanse får nødvendig somatisk helsehjelp. Forbedringsarbeidet på området ble iverksatt i 2021 da Statsforvalteren hadde gitt uttrykk for at det er behov for å bedre praksis på dette området i Kristiansand kommune. Tvang har videre vært et prioritert område både hos sentrale myndigheter og hos Helsetilsynet. Hensikten med forbedringsarbeidet har vært at kommunen selv sikrer god kvalitet på vedtakene, og derved ivaretar pasientenes rettsikkerhet på en god måte. Kartlegging ble utført i tidsrommet august-desember 2021. Vår 2022 ble kommunens prosedyrer for vedtak etter kapittel 4A og vurdering av samtykkekompetanse utbedret. Kommunen lagde nye maler i journalsystemet Profil. Opplæringsmateriell ble utviklet. Høst 2022 og januar 2023 gjennomførte Kristiansand kommune omfattende opplæring av ansatte. Forbedringsarbeidet er gjennomført i tett samarbeid mellom fagsystemansvarlige for Profil og assisterende kommuneoverlege. Statsforvalteren har gitt nyttige innspill.

Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A

Pasient- og brukerrettighetsloven skal bidra til å sikre befolkningen god tilgang og kvalitet på helse- og omsorgstjenester. Kapittel 4A omhandler somatisk helsehjelp til pasienter uten samtykkekompetanse som motsetter seg helsehjelpen. Formålet med loven er å yte nødvendig helsehjelp for å hindre vesentlig helseskade samt å forebygge og begrense bruk av tvang. Før det kan ytes helsehjelp som pasienten motsetter seg, må tillitsskapende tiltak være forsøkt. Helsehjelpen må anses nødvendig der unnlattelse fører til vesentlig helseskade, og tiltakene må ut fra en helhetsvurdering stå i forhold til behovet. Ved alvorlige inngrep kan tiltak først gjennomføres etter samråd med annet kvalifisert helsepersonell. Det bør innhentes informasjon fra nærmeste pårørende om hva de ut fra tidligere kjennskap tror pasienten selv hadde ønsket dersom vedkommende var samtykkekompetent. Nærmeste pårørende skal underrettes og har klageadgang. Det må foreligge full kontaktinformasjon til nærmeste pårørende. I kapittel 4A vedtaket må kommunen beskrive helsesituasjonen og nødvendigheten av helsehjelpen. Samtykkekompetansevurdering skal være gjennomført og vedlegges. Det er kommunen selv som fatter første vedtak. Dette er et juridisk dokument der formalia må være korrekt. Kopi skal sendes Statsforvalteren med tanke på gjennomgang og veiledning. Etter tre måneder skal kommunen selv evaluere vedtaket og sende informasjon til Statsforvalteren som deretter fatter eget vedtak med varighet opptil 12 måneder fra første vedtaksdato hos kommunen.

Kommunens tidligere rutiner

Kvalitetssystemet, EQS, Kristiansand kommune

Kristiansand kommune bruker det webbaserte kvalitetssystemet EQS (Extend Quality System). Ved oppstart av forbedringsarbeidet hadde Kristiansand kommune en kort rutine i EQS med gyldighet fra 23.06.2020 – 23.06.2023 «*Vurdering av beslutningskompetanse etter § 4A i pasient- og brukerrettighetsloven (vedtak om bruk av tvang)*». Det ble her vist til lovverket og vurdering av beslutningskompetanse etter kapittel 4A.

Journalssystemet, Profil, Kristiansand kommune

I profil mal «*Profil-Oppskrift-Tvangsvedtak kap 4A*» var det en forholdsvis omfattende gjennomgang av hvordan opprette og sende tvangsvedtak kapittel 4A og evaluering etter tre måneder i Profil. Oppskriften henviste til rød hjelpetekst som stod i vedtaksmalen i Profil samt overordnet prosedyre i EQS.

Kartlegging av eksisterende praksis

Forbedringsarbeidet ble iverksatt da Statsforvalteren hadde gitt uttrykk for at det var behov for å bedre praksis og kvalitet på dette området i Kristiansand kommune. Statsforvalteren understreket at tvang er et prioritert område.

Vedtak etter kapittel 4A i Kristiansand kommune i perioden januar – september 2021 ble gjennomgått, totalt ca 50 vedtak.

Vedtakene ble gjennomgått med tanke på

- Vedtaksinstitusjon
- Vedtakslengde
- Evaluering/forlengelse av vedtak
- Ivaretagelse av krav til formalia
- Type tiltak
- Beskrivelse av helsetilstanden
- Samtykkekompetansevurdering
- Vurdering fra annet kvalifisert helsepersonell ved alvorlige tiltak
- Redegjørelse omkring behovet for helsehjelpen
- Bruk av tillitsskapende tiltak
- Opplysninger fra pårørende

Etter gjennomgangen har det vært møter med blant annet

- Profil fagsystemansvarlige kapittel 4A Kristiansand kommune
- Ledere institusjonstjenestene
- Statsforvalteren ved ansvarlige for kapittel 4A.
- Medisinsk faglig ansvarlig for institusjonene
- Kommuneoverlege og jurist i kommunen
- Ansvarlig for kvalitetssystemet Kristiansand kommune
- Medisinsk fagråd

I møte mellom Statsforvalteren og Kristiansand kommune ble det utvekslet synspunkter om situasjonsbeskrivelse, forbedringspunkter og implementeringsutfordringer. Både Kristiansand kommune og Statsforvalteren hadde oversikter med vurderinger av vedtak etter kapittel 4A i Kristiansand kommune. Disse ble gjennomgått, og det var sammenfallende oppfatning av utfordringsbildet hos begge parter.

Ved utforming av nye prosedyrer i Kristiansand kommune var det møter med en tverrfaglig gruppe der blant annet kommuneoverlege, jurist og ansvarlig for kvalitetssystemet i Kristiansand kommune deltok.

Funn ved kartlegging

Under følger funn ved etter gjennomgang av vedtak i Kristiansand kommune, 2021.

Hvem fatter vedtak?

- Det gjøres vedtak på mange ulike institusjoner.
- Noen få vedtak kommer også fra hjemmetjenesten, bokollektiv mm
- Vedtakene gjøres av mange ulike personer/ansatte.
- Det er store institusjoner som ikke har vedtak etter kapittel 4A.

Type tvangstiltak

- Kristiansand kommune benytter alle tvangstiltakene som er skissert som mulige i vedtaksmalene.
- Noen vedtak omfatter mange tiltak, men ofte er det bare et tiltak.
- De mest vanlige tvangstiltakene er tilbakeholdelse, bevegelseshindrende tiltak, legemidler og pleie.

Formalia

- I de fleste vedtakene er ikke formalia godt nok ivaretatt
- Eksempler på mangler er at vedtaket mangler dato for varighet, alle felt er ikke fylt ut, rød hjelpetekst tekst er ikke slettet og det mangler fullstendige kontaktopplysninger til nærmeste pårørende.

Evaluering av vedtakene

- Mange vedtak har varighet over tre måneder og skal da evalueres av Kristiansand kommune.
- Tre måneders evaluering er ofte ikke gjennomført. Det er da usikkert om vedtaket har opphørt eller kommunen har glemt å evaluere/forlenge vedtaket.

Øvrige funn

- Beskrivelse av pasientens helsetilstand er ofte bra.
- Beskrivelsen av hvilke tillitsskapende tiltak som er forsøkt er ofte god, flere ulike tillitsskapende tiltak kan med fordel forsøkes.
- Det er variasjon i hvorvidt det foreligger og om det er tilstrekkelig beskrivelse fra annet helsepersonell ved alvorlige tiltak.
- Kvaliteten på samtykkevurderingen oppført i vedtaket er varierende. Ved gjennomgangen var det ikke tilgang til vedlagte samtykkekompetansevurderinger. I mange vedtak er det vedlagt egen samtykkekompetansevurdering, i en god del mangler denne.
- Helhetsvurdering på slutten av vedtaksmalen er ofte mangelfull i det primære vedtaket. Ved oppdatering etter tre måneder er helhetsvurderingen stort sett god.
- Motstand mot helsehjelpen. Statsforvalteren har funnet at motstand mot helsehjelpen ikke alltid beskrives. Motstand mot helsehjelpen er en forutsetning for å fatte kapittel 4A vedtak.

Kommunens journalsystem, Profil.

- Det beskrives i «oppskriften» at «når vedtaket er stadfestet fra Statsforvalteren er det innvilget». Ut fra beskrivelsen er det noe usikkert hva som menes med dette. Første vedtaket er kommunens, Statsforvalteren skal kun gi veiledning. Etter evaluering ved tre måneder fatter så Statsforvalteren eget vedtak.
- Ansatte opplever at når vedtaket fylles ut står også nærmeste pårørende oppe i «vinduet». Ansatte tror da at fullstendig kontaktinformasjon til nærmeste pårørende kommer inn i vedtaket, noe det ikke gjør.
- Ansatte etterlyser en automatisk funksjon for påminnelse i Profil med tanke på tre måneders evaluering.

Forbedringsmomenter

- Formalia

Vedtakene er juridiske dokumenter. Formalia må være ivaretatt for at vedtaket skal være gyldig. Dette inkluderer også fullstendige kontaktopplysninger til nærmeste pårørende samt vedlegg av samtykkekompetansevurderingen.

- Motstand

Motstand mot helsehjelp må beskrives i vedtaket ellers vil det ikke være grunnlag for vedtaket.

- Samtykkekompetansevurdering

Denne må beskrives også tilstrekkelig i selve vedtaket. Beskrivelsen kan være kort, konkret og gjerne etter FARV - kriteriene. Samtykkekompetansevurdering må rettes konkret mot den helsehjelpen som skal gis og som pasienten motsetter seg. Den må vedlegges vedtaket.

- Vurdering fra annet helsepersonell ved alvorlige tiltak

Vurdering fra annet helsepersonell må gjøres ved inngripende tiltak. Beskrivelsen må være tilstrekkelig til å forstå at det er gjort en egen selvstendig konkret vurdering.

- Evaluering/forlengelse av vedtak

Vedtaksansvarlige må sikre at evaluering av vedtakene blir utført og formidlet til Statsforvalteren. Dersom dette ikke gjøres vil Statsforvalteren mistenke at det gjennomføres uhjemlet tvang, og det vil være behov for tilsyn.

- Helhetsvurdering

Helhetsvurdering må gjøres når vedtak fattes selv om det noen ganger kan medføre gjentagelse. Her skal fordeler og ulemper veies mot hverandre. I helhetsvurdering skal blant annet graden av motstand samt nødvendigheten av den medisinske behandlingen vektes.

- Vedtaksinstanser

Det er store institusjoner som ikke fatter vedtak etter kapittel 4A. Hvorvidt dette skyldes brukergruppen, bruk av tillitsskapende tiltak, manglende kjennskap til kapittel 4A eller uhjemlet bruk av tvang er usikkert. Dette bør undersøkes.

Forbedrings- og implementeringsutfordringer

Spredt kompetanse

Lovkravet tilsier at kapittel 4A fattes av helsepersonell som yter helsehjelpen, og som kjenner pasientens situasjon og behov godt. Dette er en rettssikkerhet for pasienten. Samtidig vil det medføre at det er vanskelig å opparbeide kompetanse og erfaring hos ansatte, da det er mange ansatte som fatter vedtak. Hver ansatt fatter kun noen få vedtak, og opparbeider seg liten erfaring. Opplæringstiltak må omfatte mange ansatte i kommunen.

Kvalitetssikring og oversikt

Et mulig kvalitetsforbedrende tiltak som ble vurdert er å ha «superbrukere» som sikrer kvaliteten på vedtakene. Statsforvalteren bemerker at det er en fare for at slike «superbrukere» uten direkte kjennskap til pasientene «tilpasser» vedtakene slik at de blir like og oppfyller lovkravene. Det er en fare for å miste den konkrete individuelle vurderingen. Dersom man skal benytte «superbrukere» må oppgave defineres tydelig opp mot ivaretagelse av formalia inkludert sikring av evaluering og oversikt over vedtakene. Det er en utfordring å sikre evaluering og tilbakemelding til Statsforvalteren etter tre mnd. Nye prosedyrer må inkludere et system som sikrer dette.

Automatisk kvalitetssikring

En region i Norge har utviklet og tatt i bruk skjema for vedtak etter kapittel 4A med «automatisert kvalitetssikring». Skjema kan da ikke sendes før visse formalia ect er fylt ut. Helsetilsynet har nølt med å ta dette i bruk. Man kunne vurdert å ta i bruk et slik skjema. Et annet alternativ er å legge opp til økt grad av automatisering i Profil. Tilbakemeldingene er at systemet her har begrensninger. Et eksempel er endringer som gjøres i liten grad siden systemet skal erstattes av et annet system om få år.

Grenseoppgang mot annet lovverk

Grenseoppgang mellom kapittel 4A og kapittel 9 (psykisk utviklingshemmede)

Det kan være vanskelig å skille mellom hva som skal ligge inn under kapittel 4A og under kapittel 9. Statsforvalterens vurdering er at all helsehjelp som pasienten motsetter seg, også for psykisk utviklingshemmede, skal gis etter vedtak i kapittel 4A.

Grenseoppgang mellom kapittel 4A og § 4-6

I kapittel 4A er utgangspunktet i loven at pasienten viser motstand. Noen ganger kan dette være vanskelig å vurdere. Der pasienten ikke uttrykker motstand, men mangler samtykkekompetanse, skal man bruke § 4-6 i pasient- og brukerrettighetsloven. Under § 4-6 angis det føringer blant annet om innhenting av informasjon fra nærmeste pårørende og journalføring.

Nye prosedyrer og rutiner

Kristiansand kommune har laget nye rutiner i kommunens kvalitetssystem, EQS, samt nye maler i kommunens journalsystem, Profil.

Rutiner i kommunens kvalitetssystem, EQS

- Vedtak etter kapittel 4A i pasienten- og brukerrettighetsloven (Gyldighet 08.06.22 – 07.06.2025)
- Vurdering av samtykkekompetanse (Gyldighet 08.06.2025)

Maler i kommunens journalsystem, Profil

- Profil – Oppskrift – Tvangsvedtak kap 4A (Gyldighet 20.10.2022 – 19.10.2025)
- Profil – Oppskrift – Tvangsvedtak – Evaluering 3 måneder (Gyldighet 20.10.2022 – 19.10.2025)
- Profil – Oppskrift – Samtykkekompetansevurdering ved Kap 4A (Gyldighet 20.10.2022 – 19.10.2025).

I oversikt over gyldigheten fremkommer siste tidspunkt for revisjon. Både rutiner og maler vil bli vurdert fortløpende blant annet i forbindelse med evaluering av forbedringsarbeidet.

Opplæring

Kristiansand kommune har høsten 2022 og januar 2023 gjennomført omfattende opplæring. Opplæringen er iverksatt etter innspill og gjennomgang med ledelsen og aktuelle ledere.

Opplæringen har i hovedsak vært todelt

- 3 timers kurs
Fysisk kurs på datasal. Opplæringen innbefattet informasjon om lovverket, forbedringsarbeidet i Kristiansand kommune, nye prosedyrer i kommunens kvalitetssystem EQS, nye maler i kommunens journalsystem Profil. Deltagerne fikk presentasjon med oversikt over viktige lenker til god digital informasjon og opplæringsverktøy. En stor del av tiden ble brukt til at deltagerne i små grupper arbeidet med case der de fattet vedtak i fagsystemet Profil.
- 1 times kurs
Digitalt på Teams. Opplæringen innbefattet informasjon om lovverket, forbedringsarbeidet i Kristiansand kommune, nye prosedyrer i kommunens kvalitetssystem EQS, nye maler i kommunens journalsystem Profil. Deltagerne fikk presentasjon med oversikt over viktige lenker til god digital informasjon og opplæringsverktøy.

Bakgrunn for tilbudet var en vurdering av behov. De som fatter vedtak, fatter gjerne vedtak forholdsvis sjelden. I den hensikt å gi større varig læring vurderte vi det som nødvendig at opplæringen inkluderte praktisk arbeid der deltagerne benyttet case, prosedyrer og de nye malene.

Noen medarbeidere, blant annet ledere, har kun behov for en kortere innføring. Vi gav derfor også tilbud om slik opplæring digitalt.

Ut fra gjennomgang av tidligere vedtak, vurderte vi at opplæring av ansatte knyttet til institusjoner hastet mest. Disse ble derfor tilbud kurs først. Etter dette

ble både 3 timers kurs og 1 timers kurs lagt ut i Kursportalen for påmelding. Ledere ble informert om kurstilbudet.

I tillegg til disse kursene gjennomførte vi en times fysisk kurs for institusjonslegene. Her fokuserte vi blant annet på vurderingen av samtykkekompetanse.

Deltagelse

3 timers kurs: 111 ansatte

1 times kurs: 15 ansatte

1 times kurs leger: ca 12 ansatte

Evaluering

På kursene høsten 2022 opplyste kursansvarlige om at evalueringen ville bli gjennomført muntlig på slutten av kursene. Dette var hensiktsmessig fordi vi ønsket å gjøre raske forbedringer før neste kurs. Tilbakemeldingene var gode, og vi gjorde få justeringer.

I januar 2023 var kursansvarlige ikke klar over at deltagerne fikk automatisk tilsendt evalueringsskjema dersom de meldte seg på i Kursportalen. Vi opplyste derfor på de første kursene om at evalueringen ville bli gjennomført muntlig på slutten. På de siste kursene har tilbakemeldingene vært i form av evalueringsskjemaer sendt via Kursportalen.

Tilbakemeldingene er gode, og det planlegges kun få justeringer ved nye kurs.

Videre arbeid i 2023

Følgende momenter vil gjennomgås i 2023

Statsforvalteren - avklaringer

- Avklare forhold rundt varslingsteknologi, kamera mm
- Be om informasjon om endringer innenfor området

Ny opplæring november 2023

- Det er ikke planlagt store endringer av opplæringstilbudet

- Det planlegges videre 3 timers og 1 timers kurs
- Case skal gjennomgås før neste undervisningsrunde inkludert eventuell utsjekk med tjenestene. Det skal eventuelt utarbeides eget case for «bofellesskap».

Årsplan for arbeidet 2023

Vår 2023	Statsforvalteren. Avklare forhold rundt varslingsteknologi.
September	Kursdatoer inn i Kursportalen.
September	Evaluering av vedtak. 20-30 vedtak med kvalitetsgjennomgang. Oversikter fra enhetsledere. Kartlegge institusjoner som ikke har vedtak.
Oktober	Gjennomgå case og undervisningsopplegget, oppdateringer inkludert lenker mm
Oktober	Statsforvalteren. Etterspørre informasjon om endringer innenfor området.
November	Kurs. To 3-timers kurs på to ulike dager. Ettermiddagskurs. Et 1-times kurs digitalt.
November/des	Evaluering

Vedlegg

Kursdeltagerne på kurs høst 2022 og januar 2023 fikk i formidlet en oversikt over lenker. Under følger noen av disse.

Lovverket

- [Lov om pasient- og brukerrettigheter kapittel 4A](#)

Helsedirektoratet.

- [Pasient- og brukerrettighetsloven med kommentarer](#)
- [Skjema for vedtak med forklaring](#)

Kvalitetssystem, Kristiansand Kommune, EQS, juridiske emner

- [Vedtak etter kapittel 4A i pasienten- og brukerrettighetsloven](#)
- [Vurdering av samtykkekompetanse](#)

Journalssystemet, Kristiansand kommune, Profil, vedtaksmaler

- [Profil mal. Vedtak kapittel 4A](#)
- [Profil mal. Evaluering kapittel 4A](#)
- [Profil mal. Vurdering av samtykkekompetanse](#)

Samtykkekompetanse

- [Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4. Samtykke til helsehjelp](#)
- [Helsedirektoratet. Pasienten- og brukerrettighetsloven med kommentarer](#)
- [Nasjonalt senter. Aldring og helse.](#)
- [Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid.](#)
- [E-læringskurs Norsk Helseinformatikk.](#)
- [Kompetansebroen.](#)